

Freuds jonge jaren

Als klein kind wist Sigmund Freud al dat hij beroemd zou worden. Jakob (1815–1896) en Amalia (1835–1930) Freud verwachtten veel van hun oudste zoon en het kwam vaak voor dat ze aan zijn wensen toegaven in plaats van die van hun andere kinderen. Voor een intelligente jongen waren er halverwege de 19de eeuw ongekende kansen, bijvoorbeeld in de wetenschap of in de kunstwereld, en net als zijn ouders vertrouwde de jonge Freud erop dat hij het ver zou schoppen. Hij was geboren 'met de helm', met het vruchtvlies rond zijn hoofd, en dat voorspelde geluk en voorspoed. Zijn moeders vertrouwen in een stralende toekomst voor haar oudste werd versterkt toen een oude dame die ze bij een banketbakker ontmoette haar vertelde dat ze een groot man ter wereld had gebracht. Toen Freud zo'n 11 of 12 jaar oud was, improviseerde een dichter in een restaurant een gedicht op hem, waarin hem werd voorgespiegeld dat hij wel minister

zou worden; Sigmund geloofde dat waarschijnlijk ook, al zou hij zich later realiseren dat een Jood in het antisemitische klimaat dat toen in Oostenrijk heerste aanzienlijk minder kans maakte op een topfunctie.

Sigmund Schlomo Freud werd op 6 mei 1856 geboren in Freiberg, Moravië (toentertijd onder Habsburgs gezag, tegenwoordig Příbor, Tjechië). Schlomo was de naam van zijn grootvader van vaderskant, die een paar maanden voor zijn geboorte was gestorven. Freud stond in de familie bekend als Sigi, en vanaf 1877 als Sigmund.

Jakob stamde uit een familie van orthodoxe joden die eeuwen tevoren naar Oost-Europa waren gevlucht om aan vervolging te ontkomen en in de loop van de 19de eeuw vanuit Litouwen westwaarts via Galicië naar Duits Oostenrijk waren getrokken. Freuds vader was een koopman die in wol en andere waren handelde. Omstreeks 1860 ging het

LIVES *Freuds geboortestad, Příbor/Freiberg. In 1931 werd een gedenkplaat geplaatst aan het huis waarin hij was geboren en Freud schreef de burgemeester een brief als blijk van zijn erkenning.*

niet goed met de plaatselijke economie en was er veel werkloosheid in Freiberg. Ook Jakobs zaken liepen slecht, maar door de opleving van Tsjecho-Slowaakse nationalisme na de revolutie van 1848–1849 kreeg de merendeels Duitstalige Joodse gemeenschap de schuld. Jakob zag in dat er voor hem en zijn familie geen toekomst meer was in Freiberg en het gezin verhuisde naar Leipzig, om zich een jaar later te vestigen in Wenen.

Freud werd niet geboren in een standaardgezin. Zijn vader was twintig jaar ouder dan zijn moeder, hij was al eerder getrouwd geweest en had twee volwassen zoons, Emanuel en Philipp, die samen met hun gezinnen in de buurt woonden. Amalia was nog jonger dan Emanuel en nog geen twintig toen ze met

RECHTSBOVEN *De zeventjarige Freud aan zijn bureau. Freud werd aangemoedigd goed te leren en zijn zwijgen en broerlijke mochten hem daarbij niet storen.*

BOVEN *Wenen in 1860; Freuds familie ging in 1859 in de Joodse wijk wonen. Freud had altijd een haat-liefdeverhouding met Wenen, waarin hij vaak antisemitisme ervoer.*

van een fragmentaire activiteit van het brein, zoals de autoriteiten beweren'. Al in 1895 formuleerde Freud de essentie van zijn theorie over droominterpretatie.

Zou Freud zou uiteenzetten in zijn boek *Die Traumdeutung* (De droomduiding) was hij geïnteresseerd in de betekenis van dromen, wat betreft hun relatie tot andere processen in het brein, hun biologische functie en de eventuele duiding. Freuds uiteindelijke theorie over dromen en de behandelwijze was gebaseerd op vier voornaamste punten.

Allereerst de biologische functie van dromen: het beschermen van de slaap. Dromen schermen het brein af van externe en interne prikkels die de slaap zouden kunnen verstoren. Externe prikkels krijgen een nieuwe interpretatie en worden omgevormd tot onschuldige situaties, terwijl interne prikkels tot vervulling kunnen komen in dromen.

Ten tweede kunnen dromen restanten van gedachten en activiteiten van de voorgaande dag bevatten. Deze worden vervlochten tot een droomweefsel en leveren de beelden die de dromer ervaart. Freud noemde de droombeelden de 'manifeste' inhoud.

Bijna alle dromen bevatten daarnaast echter ook een wens of verlangen, een impuls vanuit het onbewuste van de dromer, de 'latente' inhoud. De wens of impuls is iets wat de dromer overdag, in wakende toestand, zou tegenstaan. Volgens Freud waren deze onderdrukte wensen infantiele wensen, kinderlijke fantasieën, verdronken omdat ze niet acceptabel zijn in de maatschappij. Freud erkende later dat er ook dromen waren waarin geen infantiele wensen worden vervuld. Dit waren de repetitieve dromen die iemand kan hebben na een recente traumatische ervaring, waarin het trauma weer opnieuw wordt beleefd.

Ten slotte wordt deze wens of impuls getransformeerd door wat Freud 'droomwerk' noemde, volgens drie voornaamste mechanismes: condensatie, verplaatsing en dramatisering. Zo kon het verlangen worden vervuld en werd het niet verdronken door het Ik, dat ook nog tijdens de slaap werkzaam was. Condensatie is het bekendst: hierbij worden verschillende elementen van gebouwen of personen door de dromer samengevoegd. Bij verplaatsing wordt in de droom veel belang gehecht aan onbeduidende elementen, die de dromer zich soms herinnert na het

LIKES In 1895, tijdens zijn verblijf in Schloss Bellevue bij Wenen, slaagde Freud erin een droom volledige te analyseren.

“ *De schijnbaar krankzinnigste dromen blijken bijzonder betekenisvol.* ”

– SIGMUND FREUD

DEUTER SIGMUND FREUD IN WIEN, 1897.

Wetenschap in oorlogstijd

De eerste jaren van de nieuwe eeuw verliepen relatief rustig voor Freud. Zijn praktijk liep goed, al waren zijn meeste patiënten afkomstig van buiten Wenen. Met name de periode van 1904 tot 1906 was hij bijzonder productief, hij publiceerde toen vier boeken: *Zur Psychopathologie des Alltagslebens*, *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten*, het al genoemde *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* en een boek over de casus Dora. Dit was een van Freuds creatieve fasen, die volgens Wilhelm Fliess (zie hoofdstuk 7) ideeën over levenscycli om de zeven jaar plaatsvinden.

Hoewel zijn situatie nu stabiel was in financieel en professioneel opzicht, voelde hij zich toch in een isolement sinds de breuk met Joseph Breuer (zie hoofdstuk 7), bijna tien jaar tevoren; hij werd genegeerd door artsen in Wenen en daarbuiten. Dit isolement zou echter geleidelijk worden

doorbroken. Zijn werk werd inmiddels besproken in vaktijdschriften, met name in Engeland en vervolgens ook in Amerika, al zou Freud hierover pas omstreeks 1906 horen. Ook dichterbij huis werden zijn denkbeelden overgenomen en uitgetoetst. In 1904 hoorde Freud van Eugen Bleuler (1857–1939), professor psychiatrie in Zürich, dat hij en zijn staf psychoanalyse toepasten op initiatief van Bleulers assistent Carl G. Jung (1875–1961). Jung las *De droomduiding* al kort na publicatie en paste Freuds ideeën herhaaldelijk toe. In 1906 publiceerde hij *Über die Psychologie der Dementia praecox* (premature waanzin ofwel schizofrenie,) waarin hij verschillende denkbeelden van Freud over psychoses gebruikte. Het deed Freud goed dat zijn onderzoeksresultaten werden toegepast in deze beroemde psychiatrische kliniek.

Geleidelijk vond Freud ook in Wenen steun voor zijn theorieën. In de herfst van 1902 nodigde hij

“ *Het eerste vereiste van een beschaving... is rechtvaardigheid.* ”

– SIGMUND FREUD

enkele bezoekers van zijn lezingen aan de Weense universiteit uit voor gesprekken over zijn werk; mogelijk was dit een initiatief van een van de eerste toevoorders, Wilhelm Stekel (1868–1940). De andere genodigden waren Max Kahane (1866–1923), Rudolf Reitler (1865–1917) en Alfred Adler (1870–1937). Deze groep, het eerste psychoanalytische genootschap, kwam elke woensdag bijeen in Freuds wachtkamer onder de benaming ‘Psychologische Mittwoch-Gesellschaft’ (Woensdaggenootschap). In 1906 sloot Otto Rank (1884–1939) zich aan, en in 1908 Sándor Ferenczi (1873–1933). Tot de gasten behoorden in 1907 Max Eitingon (1881–1943), Carl Jung en Karl Abraham (1877–1925), en in 1908 Ernest Jones en A.A. Brill (1874–1948). In dat jaar werd het genootschap omgedoopt tot Weense Psychologische Vereniging en werd een bibliotheek aangelegd.

In februari 1907 bracht Jung een bezoek aan Freud. De twee correspondeerden al sinds 1907 en zouden hun briefwisseling nog zes jaar voortzetten. Freud raakte gesteld op Jung, wees hem aan als zijn opvolger en noemde hem soms zelfs zijn ‘zoon en erfgenaam’. Jung bewonderde Freud al was hij het niet altijd eens met Freuds volgelingen.

Max Eitingon was een medicijnenstudent uit Zürich, hij bezocht Freud in 1907 om hem te raadplegen voor een moeilijke casus. Hij bezocht ook het genootschap en wandelde een paar keer met Freud rond door de stad, verdiepte in hun gesprek over analytisch werk; dit was de eerste ‘analysetraining’ die Freud gaf. Eitingon zou de rest van zijn leven een

trouw volgelinge van Freud blijven. Karl Abraham had onder Bleuler en Jung gewerkt, en in 1907 had hij zich als psychoanalyticus in Berlijn gevestigd. Sinds 1904 bestudeerde hij Freuds werk en schreef hij een aantal artikelen over psychoanalyse. Eind 1907 nodigde Freud hem uit voor een bezoek en daarmee begon een lange vriendschap.

In 1908 kreeg Freud bezoek van Sándor Ferenczi uit Boedapest. In eerste instantie zag Ferenczi niets in Freuds werk maar bij nader inzien raakte hij toch overtuigd. Ferenczi maakte goed bevriend met Freud en mocht zelfs twee weken mee op zomervakantie met de familie Freud; er zouden nog vele gezamenlijke vakanties volgen. In de loop van 25 jaar schreven ze elkaar meer dan duizend brieven, waarin ze verschillende belangrijke psychoanalytische kwesties bespraken.

In 1908 organiseerde Jung in Salzburg een congres van een dag voor geïnteresseerden in Freuds werk. Er werden negen presentaties gegeven, waaronder Freuds casus van de ‘Rattenman’. Op dit congres maakte Freud kennis met Ernest Jones, een neuroloog uit Wales; hij werd de eerste Engelstalige psychoanalyticus en zou later Freuds biografie schrijven. Hij had in zijn kliniek al geëxperimenteerd met hypnose en in 1905 las hij over de casus van Dora.

Tijdens het congres werd besloten regelmatig andere congressen te organiseren en een tijdschrift over psychoanalytisch onderzoek uit te geven, het *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische*

Carl Jung (1875–1961)

Na zijn medische opleiding in Basel en Zürich koos Carl Gustav Jung voor de psychiatrie. Hij ging werken in de Burghölzli-kliniek onder leiding van Eugen Bleuler. Jung las Freuds boeken, leerde Freud kennen en was goed bevriend met hem, tot zijn eigen psychologische theorieën te sterk afweken van die van Freud. Jung stichtte zijn eigen psychotherapeutische school voor de analytische (jungiaanse) psychologie. Volgens Jung konden mensen worden geclassificeerd volgens een van zijn acht psychologische basistypen – een concept dat van invloed zou zijn op veel andere stromingen.

Freuds erfgoed

Volgens sommigen is Freuds erfgoed tweeledig: hij liet ons zijn psychoanalytische theorieën na, en zijn dochter Anna, die als enige van zijn kinderen het terrein van de psychoanalyse betrad. Zij werd onderwijzeres voordat ze in de leer ging bij haar vader; in 1922 begon ze haar eigen psychoanalytische praktijk en in 1925 werd ze voorzitter van de Weense afdeling van de Psychoanalytische Vereniging. Haar eerste belangrijke bijdrage aan

de psychoanalytische theorie was haar eerste boek, *Das Ich und die Abwehrmechanismen* (Het ik en de afweermechanismen), gepubliceerd in 1937. Ze gaf het hem als geschenk voor zijn tachtigste verjaardag.

Anna verrichtte baanbrekend werk op het gebied van psychoanalytische technieken bij kinderen, bijvoorbeeld met spelletjes en kunst. Spelenderwijs kunnen kinderen uiting geven aan hun fantasieën, angsten en afweermechanismen; de therapeut let intussen op terugkerende onderwerpen. Ook Melanie Klein ontwikkelde een speltherapie voor kinderen, eerst in Berlijn en later in Londen. Deze twee specialisten in kindtherapie verschilden echter van mening op belangrijke punten en slaagden er niet in het eens te worden tijdens bezoeken in Wenen en Londen. Later werden ze het ook oneens over de behandeling van volwassenen; zo ontstonden er twee verschillende opleidingsgroepen.

Anna paste haar bevindingen toe in een onderwijsplan en opende in 1937 samen met Dorothy Burlingham een experimentele opvang voor kinderen uit de armste wijken van Wenen. Na haar emigratie naar Engeland zette ze Hampstead War Nurseries op, een opvangcentrum voor oorlogswaaiers en kinderen die van hun ouders waren gescheiden, met een afdeling voor oudere kinderen buiten de stad. Tijdens de oorlog publiceerde ze samen met Dorothy verschillende boeken: *Young Children in Wartime*, *Infants Without Families* en *War and Children*. Na de dood van haar

LINKS Anna Freud onstreeks 1970. Ze wijdde haar leven aan de psychoanalyse en wenste dat het familiehuus na haar dood een museum zou worden, als monument voor haar vader. Het museum eert het leven en werk van Sigmund en Anna Freud.

ONDER Clement Freud als parlementarier, al was hij misschien nog bekender als presentator van het BBC Radio 4-programma *Just a Minute*, van 1967 tot zijn dood in 2009.

vader en haar moeder bleef Anna wonen in het ouderlijk huis aan Maresfield Gardens, samen met Dorothy.

In de jaren na de oorlog zette ze een cursus kindanalyse op, gevolgd door de Hampstead Child Therapy Clinic, waarvan zij van 1952 tot haar dood in 1982 directeur was. Haar (onderzoeks)werk in de kliniek zou de basis vormen van haar belangrijkste boek, *Normality and Pathology in Childhood* (Het normale en het gestoorde kind) (1965). Ze verdedigde haar vaders elementaire theorieën tot haar dood, ook al volgde ze hem niet in alles.

Naast Anna heeft slechts één van Freuds nazaten het terrein van de psychoanalyse betreden: Ernst Halberstadt, de enig overgebleven zoon van Freuds zoon Sophie. Als Ernst W. Freud voerde hij praktijk in Duitsland en Engeland. Hoewel Freuds andere afstammelingen niet in de voetsporen van hun vader traden, kosen velen toch een opmerkelijk levenspad en behaalden ze successen op academisch, artistiek, literair en politiek terrein, in de mode, het sociaal werk, de financiën en de media. De meeste Freuds emigreerden voor of tijdens de oorlog naar Engeland en de familie is wel beschreven als een 'dynastie die haar stempel drukte op het Londense leven'. Freuds jongste zoon Ernst was na de machtsvername van de nazis naar Londen geëmigreerd, waar hij zijn werk als succesvol architect voortzette. Zijn drie zoons maakten alle drie op hun eigen manier carrière. Het bekendst werd Lucian Freud (1922-2011), volgens velen de

“ Een goed en nobel mens wekt altijd onze vreugde, sympathie en bewondering op. ”

– SIGMUND FREUD